Eserleri. 1. *Gülşen-i İbrâhîmî* (*Târîḫ-i Firişte*). II. İbrâhim Âdilşah, Mîrhând'ın *Ravżatü'ṣ-ṣafâ*ˀ adlı eserinin bir nüshasını Firişte'ye vererek Hindistan'ın geniş bir tarihinin yazılmasını çok arzu ettiğini, daha önce kimsenin bu işe girişmediğini, Nizâmeddin Ahmed Herevî'nin *Ṭabaḳāt-ı Ekberî*'sinin yetersiz kaldığını ve orada Dekken'e fazla yer ayrılmadığını söyleyip böyle bir eser yazması için onu teşvik etmiş, Firişte de otuz iki kadar eserden faydalanmak suretiyle *Gülşen-i İbrâhîmî*'yi kaleme almıştır. Müellif eserinde esas itibariyle tarihî kaynaklardan pek çok iktibasta bulunmuş, bu arada şifahî rivayetlere de yer vermiştir. Tuğluklular'ın menşei hakkındaki görüşleri bu şahsî tahkiklerine dayanır. Ancak Firişte'nin bazı hususları değerlendirmede tenkidî kavrayıştan mahrum olduğu görülür. Nitekim Bîcâpûr hâkimi ve hânedanın kurucusu Yûsuf Âdilşah'ın Osmanlı hânedanına mensup olduğuna dair yanlış bilgiyi aynen aktarmıştır. Eserde ayrıca birçok coğrafî hataya rastlanır. Ancak Hindistan tarihini yazarken eski Hindû racalarından başlaması geniş bir tarihçilik anlayışına sahip olduğunu gösterir. Eser, Hindistan'daki müslüman hâkimiyetinin tarihî gelişimini anlatan değerli bir kaynaktır. Nitekim yeni bulunan b... lar onun yazdıklarının... nu ortaya koymuştu... verilen bilgiler dikkat... lanılmalıdır. Mükemm... na sahip olan Firişte... ları yazmayı hedefle... yer yer dinî ve kültürel hayat hakkında bazı bilgiler vermiştir. Sade bir üslûpla kaleme alınan eserin günümüze ulaşan erken tarihli iki nüshası mevcuttur. Bunlardan biri 1015 (1606-1607) yılında istinsah edilmiş olup *Gülşen-i İbrâhîmî* adını taşır. *Târîḫ-i Nevresnâme* adıyla istinsah edilen öbür nüsha ise 1018 (1609-10) tarihlidir (eserin yazma nüshaları için bk. Storey, I/1, s. 446-448). *Gülşen-i İbrâhîmî* bir mukaddime, on iki kısım (makale) ve bir hâtimeden meydana gelmiştir. Mukaddimede Hindûlar'ın inançları, ilk racalar ve İslâmiyet'in Hindistan'a girmesi üzerinde durulur. Asıl eserde Lahor'daki Gazne, Delhi, Dekken, Gucerât, Mâlvâ, Burhânpûr, Bengal, Sind ve Mültan sultanları, Sind, Keşmir ve Malabar emîrleriyle Hint velîleri anlatılır. Hâtimede ise Hindistan coğrafyası, iklimi vb. hakkında genel bilgiler verilir. *Târîḫ-i Firişte* kısmen veya tam olarak birkaç defa basılmıştır (nşr. J. Briggs — Mîr Khairāt Ali Khān, Bombay-Poona 1831-1832; Lucknow 1864-1865; hatalı ve noksan olarak İngilizce trc. J. Briggs, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, till the Year A. D. 1612*, London 1829; Urduca nşr. Fidâ Ali Tâlib, I-IV, Haydarâbâd 1926-1932 ve Abdülhay Hoca, I-II, Lahor, ts.). **2.** *İḫtiyârât-ı Ḳāsımî* (*Destûrü'l-eṭıbbâ*). Hint tıbbıyla ilgili olan bu eser bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimeden ibarettir (yazmaları için bk. Rieu, *Suppl.*, s. 113-114). **3.** *Muḫtaṣar-ı Besâtînü'l-üns*. İhtiyârüddin ed-Dihlevî'nin *Besâtînü'l-üns* adlı eserinin özetidir (Abdülhay el-Hasenî, V, 397).

BİBLİYOGRAFYA :

H. M. Elliot, *Bibliographical Index to the Historians of Muhammadan India*, Calcutta 1849, s. 310-339; a.mlf. — J. Dowson, *The History of India, as Told by Its Own Historians*, Delhi 1990, VI, 206-236; J. Mohl, *Journal des savants*, Paris 1840, s. 212-226, 354-372, 392-403; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 225-226; *Suppl.*, s. 113-114; Ethé, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, s. 113-117, 1267-1268; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḫavâṭır*, V, 396-397; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 442-450; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1709-1711; Ahmed-i Gülçîn-i Meânî, *Târîḫ-i Teẕkirehâ-yı Fârisî*, Tahran 1350 hş., II, 732-733; Gholam Rasul, *The Origin and Development of Muslim Historiography*, Dakka 1984, s. 111-114; T. W. Haig, "Firişte", *İA*, IV, 651-652; P. Hardy, "Firishta", *EI²* (İng.), II, 921-923.

ABDÜLMECİD FİRİŞTEOĞLU

bk. FİRİŞTEOĞLU, Abdülmecid
Hurûfîliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında büyük rolü olan müellif.

FİRİŞTEOĞLU, Abdülmecid

(ö. 864/1459-60)

Hurûfîliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında büyük rolü olan müellif.

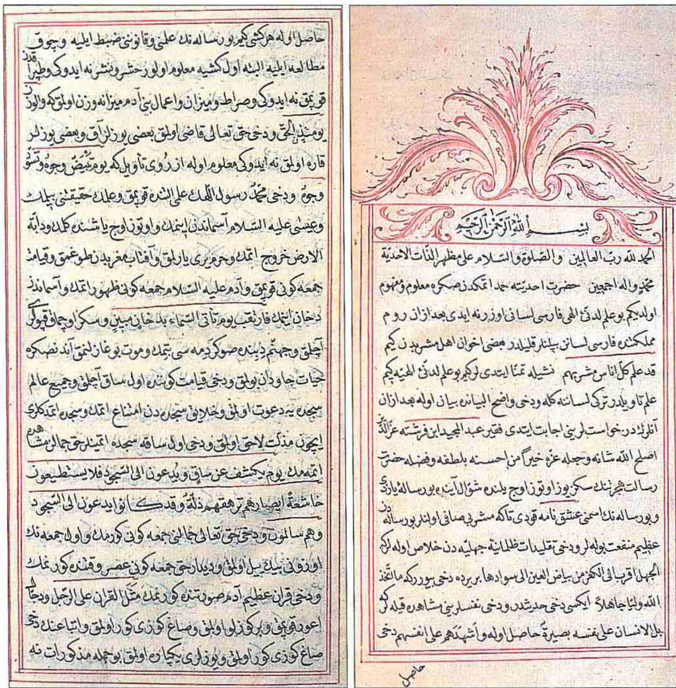
İzmir'in Tire kazasında doğdu. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça çelişkilidir. Taşköprizâde, Aydınoğlu Mehmed Bey'in hocası İzzeddin Abdüllatîf b. Melek'i anlatırken âlim ve fâzıl olan bu zatın kardeşinin "sapık Hurûfî fırkasının reisi Fazlullah'ın ashabından" olduğunu söyler, ancak adını vermez (*eş-Şeḳāˀiḳ*, s. 45). Bu iki kardeşin meşreplerinin çok farklı olmasına rağmen aralarının gayet iyi olduğunu belirten Mecdî de Hurûfî olan kardeşin adından bahsetmez (*Şekāik Tercümesi*, s. 67).

Eserlerinde Abdüllatîf b. Abdülazîz el-Ma'rûf bi'bni Melek, Abdüllatîf b. Ferişte, Firişte oğlu Abdüllatif gibi farklı isimler kullanan Abdüllatif'in babasının adının Abdülaziz olduğu, "Melek" veya kelimenin Farsça'sı olan "Firişte" lakabıyla tanındığı anlaşılmaktadır. İbn Battûta'nın Anadolu'da karşılaştığını söylediği Kadı İzzeddin Firişte muhtemelen bu zattır.

Hurûfîliğe dair telif ve tercüme eserleriyle tanınan diğer Firişteoğlu eserlerinde Abdülmecid b. Firişte İzzeddin et-Tirevî künyesini kullanmıştır. *Lugat-ı Kānûn-ı İlâhî* adlı eserin bazı nüshalarında ise künyesi Abdülmecîd b. Abdüllatîf b. Firişte şeklindedir. Firişteoğlu Abdülmecid'in Hurûfîliğe nasıl intisap ettiğine dair eski kaynaklarda bilgi yoktur. XIX. yüzyıl müelliflerinden Hoca İshak Efendi Hurûfîler ve Bektaşîler'e dair kaleme aldığı *Kâşifü'l-esrâr ve dâfiu'l-eşrâr* adlı eserinde Firişteoğlu Abdülmecid'in Bayezid adlı birine intisap ettiğini, bu zatın Fazlullah'ın halifelerinden Şemseddin'e mensup olduğunu ve Abdülmecid'in 864 (1459-60) yılında öldüğünü kaydeder (s. 157); ancak bu bilgiyi nereden aldığını belirtmez.

Son zamanlarda yapılan bir çalışmada, *Lugat-ı Kānûn-i İlâhî*'nin bazı nüshalarında rastlanan Abdülmecîd b. Abdüllatîf b. Firişte şeklindeki isim zincirinden hareketle eski kaynakların verdiği bilgilerin aksine Abdülmecid ile Abdüllatif'in kardeş olmadıkları, Abdülmecid'in Abdüllatif'in oğlu olduğu ileri sürülmüşse de (Cemal Muhtar, s. 13) söz konusu kayıt bu iddia için yeterli bir gerekçe teşkil etmez. Aynı araştırmada Abdüllatif'in 821'den (1418) sonra, Abdülmecid'in ise 864 (1459) veya 874'te (1469) vefat ettiği, iki kardeş arasında bu kadar yaş farkı bulunamayacağından hareketle, ileri sürülen iddianın ispat edilmeye çalışılması da isabetli değildir. Zira Abdüllatif'in ölümü için 794 (1392), 801 (1398), 820 (1417), 885 (1480) gibi farklı tarihler verilmekte olup bu durumda onun Abdülmecid'den sonra vefat etmiş olması dahi mümkündür.

Eserleri. 1. *Işknâme*. Fazlullah-ı Hurûfî'nin *Câvidânnâme-i Ṣaġîr*'inin muhtasar tercümesidir. Çeşitli nüshaları bulunan *Işknâme* (meselâ bk. Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1238, 1368) 1288'de (1871) İstanbul'da basılmıştır. Bu eser, *Dîvân-ı Nesîmî*'den (İstanbul 1260) sonra Hurûfîliğe dair Türkiye'de basılan ilk kitaptır. **2.** *Âhiretnâme*. Hurûfîler'in âhiretle ilgili inançlarını anlatan eserin en eski nüshaları Millet Kütüphanesi ile (Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1363, 1364) İstanbul Üniversitesi Kütüphane-

Abdülmecid Firişteoğlu'nun *Işknâme* adlı eserinin ilk iki sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 310)

si'nde (TY, nr. 9685) bulunmaktadır. **3.** *Tercüme-i Hâbnâme.* Seyyid İshâk-ı Esterâbâdî'nin *Ḫâbnâme* adlı Farsça eserinin tercümesidir. Kitapta Fazlullah-ı Hurûfî'nin hayatı ve tasavvuf yoluna girişi anlatılmakta, ayrıca onun rüya tabir ve te'villerinden bahsedilmektedir. Eserin en iyi nüshalarından biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içindedir (TY, nr. 9685, vr. 2^{a}-53^{b}). **4.** *Hidâyetnâme.* Firişteoğlu'nun 838'de (1434) tamamladığı bu eser, Fazlullah'ın *Muḥabbetnâme* adlı Farsça eserinin tercümesidir. Farsça bir önsöz ihtiva eden eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (TY, nr. 9685, vr. 53^{b}-73^{a}) bir mecmua içinde bulunmaktadır. **5.** *Lugat-ı Kānûn-ı İlâhî.* 854'te (1450) telif edilen bu Kur'an lugatı XV. yüzyıl Türkçesi bakımından önemlidir. Eserde Kur'ân-ı Kerîm'de geçen 2300 kelime ilk harflerine göre alfabetik olarak sıralanıp Türkçe karşılıkları verilmiş, kelimelerin içinde geçtiği âyetler gösterilmiştir. *Lugat-ı Kānûn-ı İlâhî,* Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfin karşılığı olarak yirmi sekiz bölüme ayrılmıştır. En eski nüshaları Manisa İl Halk (Yazma Eserler, nr. 2863), Süleymaniye (Vehbi Efendi, nr. 1979), Topkapı Sarayı Müzesi (nr. 611) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3938) kütüphanelerinde bulunan eser Cemal Muhtar tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). Mecdî'ye göre bu eserin müellifi, Hurûfî olan Abdülmecid değil Firişteoğulları'ndan Abdülmecid adlı bir başka kişidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *Seyahatnâme,* I, 229; Taşköprizâde, *eş-Şeḳāʾiḳ,* s. 45; Mecdî, *Şekāik Tercümesi,* s. 66-67; Hoca İshak Efendi, *Kâşifü'l-esrâr ve dâfiu'l-eşrâr,* İstanbul 1291, s. 157; *Osmanlı Müellifleri,* I, 219-220; Faik Tokluoğlu, *İbn Melek,* [baskı yeri yok] 1957; Karatay, *Farsça Yazmalar,* s. 29-30; a.mlf., *Türkçe Yazmalar,* II, 11; Manfred Götz, *Turkische Handschriften,* Wiesbaden 1968, III, 179; Abdülbâki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu,* Ankara 1973, tür.yer.; Hüsamettin Aksu, *Amīr Gıyās al-Dīn Muhammed al-Astarābādī ve İstivā-Nāma'si* (doktora tezi, 1981), İSAM Ktp., NMÇ, nr. 1382, s. 76; Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Ferişteoğlu ve Luğat-ı Kānûn-ı İlâhî,* İstanbul 1993, s. 11-13, 96, 271-272.

 HÜSAMETTİN AKSU

FİRKÂH

(الفركاح)

Ebû Muhammed Tâcüddîn Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Sibâ' el-Firkâh el-Fezârî el-Bedrî (ö. 690/1291)

Şâfiî fakihi.

Aslen Mısırlı olup 624 (1227) yılında doğdu. Bacaklarını aşırı derecede ayırarak yürüdüğü için "Firkâh" lakabıyla meşhur oldu. Küçük yaşlardan itibaren farklı ilim dallarında birçok meşhur âlimden ders aldı. Sirâceddin İbnü'z-Zebîdî, İbn Mâseveyh, İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî ve Ali b. Muhammed es-Sehâvî gibi âlimlerden hadis; yine İbnü's-Salâh ve İzzeddin İbn Abdüsselâm'dan fıkıh okudu. Henüz genç yaşta iken ilmî münazara, tedris ve fetva faaliyetlerinde kendini kabul ettirdi. Yaşadığı dönemde ictihad derecesine ulaşmış Şâfiî âlimlerinden biri olan Firkâh'ın çağdaşı Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'den münazara konusunda daha üstün, fıkhî konularda ise daha az bilgi sahibi olduğu söylenmektedir.

Dımaşk'ta Bâdrâiyye ve Mücâhidiyye medreselerinde müderrislik yapan Firkâh'tan başta oğlu Burhâneddin el-Fezârî (İbnü'l-Firkâh) olmak üzere Takıyyüddin İbn Teymiyye, Necmeddin İbn Sasrâ, Kemâleddin İbnü'z-Zemelkânî, Kemâleddin İbn Kādî Şühbe ve Mizzî gibi âlimler ders almış, Dımaşk ve yöresinin kadı, müderris ve âlimlerinin çoğunluğu onun derslerinden faydalanmıştır. Tâceddin el-Firkâh 5 Cemâziyelâhir 690 (5 Haziran 1291) tarihinde vefat etmiş ve Bâbüssagīr Kabristanı'na defnedilmiştir.

Eserleri. 1. *ed-Derekât.* İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin fıkıh usulüne dair *el-Varaḳāt* adlı eserine yaptığı şerhtir (Brockelmann, I, 487). **2.** *el-İḳlîd li-derʾi't-taḳlîd.* Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'inin yarım kalmış bir şerhidir (*a.g.e.,* I, 485).

Kaynaklarda Firkâh'ın, kendi zamanında meydana gelen olayları anlattığı *et-Târîḫ* adlı bir eser kaleme aldığı, Ebü'l-Kāsım Abdürrahim b. Muhammed el-Mevsılî'nin *et-Taʿcîz fî iḫtişâri'l-Vecîz*'ini şerhedip İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevżûʿâtü'l-kübrâ*'sını ihtisar ettiği, ayrıca *Kitâbü'l-İşkâlât* ve *Keşfü'l-ḳınâʿ fî ḥalli's-simâʿ* adında müstakil eserleri bulunduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *el-ʿİber,* III, 373; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât,* II, 263-265; Sübkî, *Ṭabaḳāt,* VIII, 163-164; İsnevî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyye,* II, 287-289; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* XIII, 325; İbn Kādî Şühbe, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyye,* II, 173-176; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire,* VIII, 31-33; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîḫi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 108-110; *Keşfü'ẓ-ẓunûn,* I, 418-489; II, 1493, 2006; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât,* V, 413-414; Brockelmann, *GAL,* I, 485, 487, 501-502; *Suppl.,* I, 686; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* IV, 64.

 BEŞİR GÖZÜBENLİ

FÎRUZ AĞA CAMİİ

İstanbul Sultanahmet'te XV. yüzyıl sonlarında yapılmış cami.

Sultanahmet'te, eski hipodromun yerindeki Atmeydanı'nın şehrin ana caddesi olan Divanyolu'na kavuştuğu köşede bulunur. Kapısı üstündeki Arapça ki-